

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА NOAN'ANAVIY USULLARDAN FOYDALANIB BO'YASHNING TURLI USULLARINI BOLALARGA O'RGATISH

*Buxoro Pedagogika kolleji "Maktabgacha ta'lim"
kafedrası "Badiiy- ijodiy faoliyat" o'quv amaliyoti
o'qituvchisi Mansurova Dilnoza G'iyozovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida noan'anaviy bo'yashning turli usullaridan foydalanib mashg'ulotlarning olib borilishi hamda bo'yashni bolalarga o'rgatishning ahamiyati haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Anilin, akvarel, bo'yoq, rang, estetik, his-tuyg'u, kompetensiya, guash, natura, taroq, tish cho'tkasi, mo'yqalam, paralon, niktografiya, tampong, noan'anaviy.

Qog'ozni turli usullarda bo'yash maktabgacha ta'lim tashkilotlarida barcha yosh guruhlarida ishtirok etadigan bolalarning asosiy faoliyatidan biri hisoblanadi. Ushbu guruhlariga qiziqish uyg'otish va bolaning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga yordam berish uchun an'anaviy bo'lmagan bo'yash usullarini qo'llash tavsiya etiladi. Bo'yash - bu bola uchun juda qiziqarli hisoblanadi. Boshqa faoliyat turlari bilan taqqoslaganda bo'yashning ma'lum bir afzalligi shundaki, bu ijod turi ko'plab aqliy funksiyalarning muvofiqlashtirilgan ishtirokini talab qiladi. Bolalar juda yoshligidan atrofdagi olam haqidagi taassurotlarini o'z san'atlarida aks ettirishga harakat qilishadi. G'ayritabiiy usullarda bo'yash, bolalarni hayratga soladigan va quvontiradigan qiziqarli, hayratomuz mashg'ulot. Uyda qancha keraksiz qiziqarli narsalar (tish cho'tkasi, taroq, ko'pikli kauchuk, o'ralgan ip, shamlar va boshqalar). An'anaviy bo'lmagan bo'yash uchun erta yoshda qo'llaniladi, chunki unga qat'iyat ko'rsatish hali ham qiyin. Va kattaroq bolalar uchun an'anaviy bo'lmagan bo'yash - bu ijodkorlikni namoyish etishning bir usuli.. An'anaviy bo'lmagan usullardan foydalangan holda mashg'ulotlar o'tkazish.

Kichik maktabgacha yoshdagi bolalar bilan foydalanish tavsiya etiladi:

- barmoq bilan bo'yash
- kartoshka muhrlari bilan iz qoldirish;
- taroq va tish cho'tkasi;
- tampong.

O'rta maktabgacha yoshdagi bolalarni yanada murakkab usullar bilan tanishtirish mumkin:

- qattiq, yarim quruq cho'tka bilan bo'yash
- ko'pikli kauchuk bosib chiqarish;
- mumli qalamchalar + akvarel;
- sham + akvarel;
- barg izlari;
- qo'lda bo'yash;
- paxta chig'anoqlari bilan bo'yash;
- sehrli iplar.

Бармоqlар билан бо'яш. Бармоql билан бо'яш билан болалар qалам yоки qо'тqадан ko'ра о'z бармоqlарининг harакатларини бошqариш оsonроq. Бармоqlар билан бо'яш, турли xил тасвирларни hosил qилиш uchун qо'l бармоqlарини qоq'oz varag'i ustiga har xил usullar (бармоq uchlari, yon tomoni, to'liq kaft) билан surtib yоки silliqqlab yurgizib qhiqish lozim. Бармоqlар билан бо'яш texникasi болаларга тасвирiy сан'at материалларини, ularning xususiyatlari – yopishqoqlik, egiluvchanlik, mayinlik va ranglar qatlamni yorqinligini his qilishga, shuningdek, тасвирiy ifoda vositasi sifatida ritm hissini anglab yetishiga imkon yaratadi.

Bu usulda “Mevalar”, “Oltin kuz”, “Lolazor”, “Go'zal bahor”, “Gullagan daraxt”, “Bandli gilos” va boshqa mavzularda rasm chizib bo'yash mumkin. Бармоqlар билан rasm bo'yashda, albatta, tabiiy ranglar – sabzavot va mevalar suvidan olingan yoki pishiriq uchun ishlatiladigan bo'yoqlar to'plamidan foydalanish shart. Akvarel, guash kabi bo'yoqlardan foydalanishdan ko'ra samaraliroqdir. Mashg'ulotga tayyorgarlik: mashg'ulotdan oldin tarbiyachi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasasi bog'iga sayrga olib chiqadi. Tarbiyachi sayr davomida mavzu bo'yicha, masalan: bahor faslida gullagan daraxtlar, kuz faslida g'arq pishgan mevalarga e'tiborni qaratadi. Ushbu mavzularni rassom qanday tasvirlashi mumkinligini so'raydi.

Mashg'ulotdan ko'zlangan maqsad:

- ritmni тасвирiy ifoda vositasi sifatida anglab yetishida болаларга ko'maklashish;
- kichkintoylarga natura (bolalar uchun namuna bo'lgan buyum, manzara, tabiiy sharoit va h.k.)ni tahlil qilish, uning belgi va xususiyatlarini ajratib olishni o'rgatish;
- bir rangni ikkinchisi bilan hamohang ishlatishni mustahkamlash;
- бармоq билан chizish usulini o'rgatish, qo'lning mayda motorikasini rivojlantirish.

Mashg'ulot uchun kerakli materiallar:

- rangli tush bilan pardoz berilgan oval shakldagi albom varag'i;
- 1/2 o'lchamli A4 formatdagi qo'shimcha qog'oz;
- tabiiy ranglar – qizil lavlagi, o'sma va turp suvi (yoki pishiriq uchun ishlatiladigan bo'yoqlar to'plami);
- parolon bo'lagi;
- mo'yqalam;
- ichiga suv solingan stakan;
- nam sochiqcha;
- fartuk;
- natura.

Mashg'ulotning borishi:

Mevalarning yorqin rangi va barglar yaqqol ko'rinishi uchun tarbiyachi oldindan tayyorlangan tabiiy rang bilan pardoz berilgan oval shakldagi albom varag'ini tanlab oladi. Uzun rasmini chizish va bo'yash uchun, avvalo, parolon bo'lagiga suvda eritilgan guash yoki akvarel bo'yoqdan quyiladi. Ko'rsatkich yoki bosh barmoq parolon bo'lagiga, so'ngra bo'yalgan barmoq qog'oz ustiga bosiladi. Бармоq yordamida teng va bir xil aylana nusxalari qo'yiladi. Uzun shingilini тасвирlash uchun rangli бармоq izlari yonma-yon, bir-biriga yaqin qilib bosib qhiqiladi (bolalar bu usulni

qo‘shimcha qog‘ozda mashq qilishadi, so‘ng nam sochiqcha yordamida barmoqlar artib tozalanadi).

Uzum bargchalarini chizish uchun jimjiloqning yon tomonidan foydalaniladi. Bunda xohlagan bir yorqin rang tanlab olinadi va cho‘tka yordamida parolon bo‘lagiga tomiziladi hamda jimjiloq barmoqning yon tomoni bosiladi. So‘ng bo‘yalgan jimjiloq qog‘oz ustiga sekingina bosiladi (barglar rangi turli-tuman bo‘lishi uchun parolonga 2 yoki 3 turdagi rang quyib, turli ranglardagi barglarni chizish mumkin). Gullagan daraxt rasmini chizish uchun yarmi ko‘k, yarmi yashil rang bilan fon berilgan qog‘oz qulay. Dastlab, mo‘yqalam yoki paxtali tayoqcha yordamida ushbu qog‘ozga daraxtning novdasi chiziladi. Ushbu novda barmoqlar yordamida gullar bilan bezatiladi. Buning uchun parolonga och pushti rang quyiladi va barmoqlar unga botirilib, so‘ngra qog‘ozga bosiladi. Daraxt atrofiga har xil rangdagi kapalaklarni ham chizish mumkin.

“Gullagan daraxt”

Qog‘ozni sachratib bo‘yash. Buning uchun akvarel bo‘yoq suyultiriladi va unga tish cho‘tkasini botirib olinadi. Qog‘ozni ustida chap qo‘lda eski taroq yoki mayda metal to‘rni ushlab turib uning ustidan bo‘yoqqa botirilgan tish cho‘tkasi yurgiziladi. Natijada qog‘ozning ustini bo‘yoq mayda hol tarzida qoplaydi. Bo‘yashni turlicha amalga oshirish mumkin, ya‘ni avval bir rangni sachratish mumkin. Qog‘ozning ustiga siluet qo‘yib, bo‘yoq sachratilsa siluet olinganda qog‘oz ustida oppoq rasm qoladi, agarda trafaret qo‘yilsa oq qog‘ozda rangli rasm paydo bo‘ladi. Bo‘yashning bu usulida pulverizatoridan foydalanish mumkin.

Bunday rasm chizish va bo‘yash uchun taroqsimon buyum – plastmassa sanchqi, tishli qilib kesilgan plastinka yoki kichik taroq kabi vositalar qurimagan ho‘l bo‘yoq ustidan yurgiziladi. Natijada qisqa va uzun shakldagi, to‘g‘ri yoki to‘lqinsimon chiziqlar chizish orqali bola o‘zi chizayotgan buyum yoki manzaraning noodatiy ko‘rinishiga ega bo‘ladi. Bu texnika yordamida cho‘l, ekin ekilgan yoki haydalgan dala, dengiz yoki to‘lqin manzarasini ifodalash mumkin.

Mashg‘ulotdan ko‘zlangan maqsad:

- bolalarda tabiatning turli xil iqlim yoki manzaralariga nisbatan qiziqish uyg‘otish;
- cho‘l, dala yoki dengiz haqidagi tasavvurlarini kengaytirish;
- rasmda o‘z taassurotlarini ifodalash ko‘nikmasini rivojlantirish;
- qo‘lning to‘xtovsiz, bir tekis va to‘lqinli harakati kabi yangi ko‘nikmalarni o‘rgatish;
- manzara yoki iqlimga xos bo‘lgan kerakli ranglar uyg‘unligini tanlash va ifodalash ko‘nikmalarini mustahkamlash.

Mashg‘ulot uchun kerakli materiallar:

- A4 o‘lchamdagi albom varag‘i;
- mavzuga doir rasm nusxasi;
- tabiiy ranglar (pishiriq uchun ishlatiladigan bo‘yoqlar to‘plami);
- mo‘yqalam;
- suv solingan stakan;
- tishli buyum (plastmassa sanchqi yoki tishli qilib kesilgan plastinka);

– sochiq.

Amaliy qism:

Dastlab, chizish uchun mavzu tanlanadi. Masalan, cho‘l manzarasi yoki kuzgi haydalgan dala. Varaqning yuqori qismiga mo‘yqalam bilan moviy rangda osmon chiziladi, so‘ng ho‘l bo‘yoq ustidan tishli buyum (qo‘lni uzmasdan, tekis harakatlar bilan chapdan o‘ngga qarab, bo‘yoqni taraganday) yurgizib chiqiladi. Shuningdek, osmon va cho‘lning orqa foni, ufq chizig‘ini birlashtirish uchun jigarrang bo‘yoq beriladi hamda bo‘yoq qurib ulgurmasdan tishli asbob yordamida o‘ngdan chapga va chapdan o‘ngga qarab to‘lqinsimon harakatlar bilan qum barxanlari chiziladi.

Keyingi bosqichda esa varaq cho‘lga xos turli xil ranglar bilan to‘ldiriladi. Oldingi manzara och rangda (sariq, och-sariq) bo‘lishi lozim. Bu holatda ham tishli buyum bilan ho‘l bo‘yoq qatlami ustidan to‘g‘ri yoki to‘lqinli chiziqlar tortiladi. Cho‘ldagi biror hayvon yoki o‘simliklar (masalan, tuya va kaktuslar) ham shu yo‘sinda, tishli buyumni qisqa, ingichka, to‘g‘ri yoki to‘lqinli harakatlantirib, tepadan pastga tortish orqali tasvirlanadi.

Jarayon so‘ngida esa ingichka mo‘yqalam yordamida detallar: tuyaning burni, ko‘zi, dum yollari, kaktus tikanlari bo‘yab tugatiladi.

Niktografiya. Bunga quyidagilar kiradi: ip, cho‘tka, piyola, guash bo‘yog‘i, oq qog‘oz kerak bo‘ladi. Chizma usuli juda oson: bolaning qog‘ozini ikki bo‘lib olinadi, so‘ng tanlangan rangni ipga qo‘llaydi, qog‘ozning bir tomoniga yoyadi, ikkinchisi esa yuqori qismini qoplaydi, so‘ngra tekislanib va tezda ipni chiqaradi. Qog‘oz ochilganda, tasvirni tugatilishi mumkin bo‘lgan ba‘zi tasvirlar olinadi.

Kartoshka yordamida bo‘yash

Kartoshkani ikkiga bo‘lib, qalam bilan oddiy konturli rasm tushiriladi. Uchli pichoq yordamida kartoshka rasm kontur bo‘yicha 0,5 sm chuqurlikda o‘yiladi. Kartoshkaning yon tomonlari o‘yilgan konturgacha ohista qirqiladi va keraksiz qism olib tashlanadi. Akvarel yoki guashga suvda eritiladi. Mo‘yqalam orqali bo‘rtib chiqqan joyga bo‘yoq surib, muayyan narsa qog‘ozga tushiriladi.

Oddiy yozuv qog‘ozini bo‘yash oson. Qog‘ozni bo‘yash uchun tog‘orachada anilin bo‘yog‘i kerakli rang eritiladi, bunda bo‘yoq quriganda rangi ochiqroq bo‘lishini hisobga olish kerak. Tayyorlangan bo‘yoqqa qog‘ozni bir chetidan ushlab turib botirib olinadi, so‘ngra uni qisqichlar yordamida quritish uchun osib qo‘yiladi, u bor oz qurigach, chap tomonidan iliq dazmol bosiladi.

Qog‘ozni bo‘yashning ikkinchi usulida qog‘ozga suyuqlashtirilib bo‘yoq aralashtirilgan sirach suriladi. Sirach yuqorida aytib o‘tilgan retsept bo‘yicha tayyorlanib, unga suvda eritilgan guash (akvarel, anilin) bo‘yoqni qo‘shilib yaxshilab aralashtiriladi va uni qog‘ozning ustiga mo‘yqalam bilan suriladi. Qog‘oz gazeta qoplangan taxtaga qopqoqli mix bilan mustahkamlangan bo‘lib, uni avval o‘rtasidan bir chetiga, so‘ngra ikkinchi chetiga qarab bo‘yaladi. Rangli sirach qoplangan qog‘ozga turli rasmlarni tushirish mumkin. Bo‘yalgan qog‘oz qurigach unga ochiq spirt laki beriladi yoki mumlangan sukno bilan sayqal beriladi.

Xulosa:

Maktabgacha yoshdagi bolalar faqat asosan an'anaviy bo'lmagan bo'yash bilan tanisha boshlaydilar, shuning uchun guruhlarda ularni eng oddiy usullar bilan tanishtirish yaxshiroq samara beradi. Bolalar bog'chasiga an'anaviy bo'lmagan bo'yashdan foydalanish shunchaki bolalarning ijobiy his-tuyg'ularini keltirib chiqaradi, chunki bolalar xato qilishdan qo'rqmaydi, o'zlarining qobiliyatlariga ko'proq ishonadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.. “Maktabgacha ta’limni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” Xalq so’zi gazetasi 30.09.2020 5. Ishmuxamedov R.J., Yuldashev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.T.: “Nihol” nashriyoti, 2013, 2016.
- 2.. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. Toshkent 2018 yil (Maktabgacha ta’lim vazirligi)
3. Mamirova Z.U., Niyozova G.B. “Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni tasviriy faoliyat mashg’ulotlarida ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish” Science and Education’ Scientific Journal January 2021 / Volume 2 Issue 1 8. .Sodiqova Sh.A. “Maktabgacha pedagogika”. T.: Tafakkur bo,,stoni, 2013
- 4.. Nurmatova M.Sh. Xasanova Sh.T. “Rasm buyum yasash va bolalarni tasviriy faoliyatga o’rgatish metodikasi”. “Cho’lpon”, T.:2010y. 10. Ilm yo'li' variativ dastur, Toshkent 2019
5. SH.Nurmatova, SH.T.Xasanova, D.E.Azimova "Ustaxonda amaliy mashg'ulot" Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent-2010.
- 6..R.A.Mavlonova., Satbayeva M.T. O`quv ustaxonasida amaliy mashg`ulot. Toshkent « ILM ZIYO » 2010 y.